

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.884.053 в Одеському державному
університеті внутрішніх справ
вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Калюжної Євгенії Сергіївни
«Забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики
Європейського суду з прав людини», подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Відгук підготовлено за результатами вивчення тексту рукопису Є. С. Калюжної та опублікованих за темою дисертації наукових праць. Повний обсяг дисертації становить 204 сторінки, з них основного тексту – 158 сторінок. Загальні положення, пропозиції, висновки, викладені у дисертації, опубліковані у 10 наукових працях, з яких 3 – наукові статті у фахових виданнях з права, 2 – наукові статті у періодичних виданнях іноземних держав (1 – у зарубіжному фаховому виданні, включеному до наукометричної бази Scopus), 5 – тези доповідей.

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами. У демократичному, правовому суспільстві одним із обов'язків держави є впровадження у законодавство та практику його застосування європейських стандартів захисту прав і свобод людини. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Україна взяла на себе обов'язок забезпечити ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав. З метою врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини, Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Поза тим, норми цього Закону спрямовані на усунення причин порушення Україною вказаної Конвенції та

протоколів до неї, створення передумов для зменшення кількості заяв до Європейського суду з прав людини проти України тощо.

На підставі викладеного вище слід зазначити, що дисертація Є. С. Калюжної є актуальною, оскільки спрямована на висвітлення питань, пов'язаних із забезпеченням прав людини в Україні за матеріалами практики Європейського суду, а також виокремлення напрямів удосконалення імплементації практики цього Суду в національну систему права як чинника підвищення ефективності діяльності органів публічної влади. Проте, зважаючи на актуальність та важливість рецензованої наукової праці, слід акцентувати увагу на декількох ключових аспектах.

По-перше, аналіз практики Європейського суду дає змогу виокремити, які саме конвенційні права і свободи людини були порушені національними органами держави – учасниці згаданої Конвенції та які причини такого порушення, що є основою для встановлення найбільш вразливих сегментів соціальних відносин та пріоритетів для захисту прав і свобод людини.

По-друге, не слід забувати і про вплив практики Європейського суду на розвиток міжнародного права, адже його рішення часто визначають правові стандарти, які використовуються не лише в Європі, а й у багатьох інших країнах. Такий вплив робить практику цього Суду основою для визначення, по-перше, недоліків у забезпеченні прав людини на національному рівні; по-друге, тих напрямів імплементації міжнародних стандартів, що покращать діяльність державних органів.

По-третє, дослідження практики Європейського суду сприяє поширенню концепту прав і свобод людини та зобов'язань держав у цій сфері. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню якості правосуддя в країнах – учасницях Конвенції, спонукає до вдосконалення законодавства та практики його застосування, що має важливе значення для зміцнення правової демократії та розвитку правової держави.

Отже, актуальність дослідження практики Європейського суду з прав людини очевидна та беззаперечна, адже дає змогу оцінити реальний стан

забезпечення прав і свобод людини. Тож актуальність і наукова значущість дослідження Є. С. Калюжної не викликає сумнівів.

Дисертаційна робота виконана відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019, стосовно імплементації такої аксіологічної складової, як рівність та недискримінація, а також освітніх можливостей.

Дослідження виконано у межах двох тем наукових розробок Одеського державного університету внутрішніх справ, зокрема «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0123U103538) (загальноуніверситетська тема); «Забезпечення прав і свобод особи в умовах транзитивного суспільства: сучасний вимір» (реєстраційний номер 0123U103760) (тема наукових досліджень факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується:

по-перше, структурою роботи, яка в цілому відповідає визначеній меті дослідження, що дозволило дисертантці послідовно розглянути поставлені завдання (сім відповідних завдань сформульовано на с. 17–18 та знайшли своє відображення у висновках на с. 169–173 дисертації). Отже, через правильно визначену структуру роботи дисертантка змогла системно розглянути проблему, охопивши всі основні аспекти та забезпечивши повноту аналізу, що вплинуло на обґрунтованість отриманих висновків;

по-друге, опрацюванням досить розгалуженої джерельної бази, яка складається зі 186 найменувань, що свідчить про достатній рівень достовірності викладених наукових положень та висновків. Тож важливим чинником, що сприяв обґрунтованості наукових висновків, став аналіз широкого спектра джерел вітчизняних авторів, які охоплювали як

спеціалізовану правничу літературу, так і загальнотеоретичні наукові джерела, а також опрацювання значної кількості іноземних джерел.

У роботі використано статистичні дані діяльності Європейського суду з прав людини (звернення, категорії справ та ін.); дані Google Trends щодо пошукових запитів користувачів Інтернет-мережі (с. 44–46 дисертації), результати проведеного соціологічного опитування 200 респондентів (додаток Б);

по-третє, обраною методологією дослідження, яка ґрунтується на таких принципах наукової гносеології, як всебічність та об'єктивність. Основним методологічним інструментарієм стали логічні методи синтезу та аналізу, а також статистичний метод. Серед методологічних підходів використано аксіологічний (розділи 2, 3), герменевтичний (розділи 1–3), системний (підрозділи 2.2–2.3, 3.1–3.2), історичний (розділ 2, підрозділ 3.1); порівняльно-правовий (підрозділи 2.3, 3.2).

Вбачається, що застосування вказаних методів та підходів наукового пізнання здійснено з урахуванням особливостей предмета, мети і завдань дисертаційного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. Оцінюючи новизну отриманих результатів, слід зауважити, що «дисертація Є. С. Калюжної є однією з перших у вітчизняному правознавстві робіт, у якій комплексно висвітлюється питання практики Європейського суду з прав людини як показника системних проблем щодо забезпечення людських прав в Україні та напрямів удосконалення стану такого забезпечення і у якій сформульовано низку нових положень, що є важливими для вітчизняної юриспруденції» (с. 19 дисертації).

Важливе наукове значення має обґрунтована дисертанткою типологія напрямів впливу практики Європейського суду з прав людини на: різні правові системи (національні та наднаціональні) з виокремленням та детальною дескрипцією впливу на правозастосовну практику; національне законодавство; правову доктрину; правосвідомість, правову освіту та

просвіту; функціонування громадянського суспільства; міжнародний престиж держави – учасниці Конвенції; розвиток європейського права (с. 19 дисертації).

Важливе методологічне призначення має сформульований висновок щодо правової природи практики Європейського суду з прав людини як такої, що відповідає принципу *stare decisis*, та її розгляду як системи тих рішень Суду, у яких сформульовано *ratio decidendi* та які є обов'язковими як для Європейського суду, так і для держав – учасниць Конвенції під час розгляду аналогічних справ (с. 20 дисертації).

На позитивну оцінку заслуговує характеристика «природи рішень Європейського суду через призму: іманентності цій інституції міжнародного характеру, сприйняття його більшістю заявниками як «четвертої інстанції» (незважаючи на його субсидіарний характер), особливості конвенційних норм (аксіологічний, лаконічний та імпліцитний характер), автономної інтерпретації положень Конвенції (з урахуванням її духу та мети), зв'язок між Конвенцією та національним правом; діалог з державами – членами Конвенції (с. 19 дисертації).

Дисертанткою встановлено системні проблеми забезпечення прав людини в Україні та визначено шляхи їх усунення через удосконалення імплементації практики Суду в національну правову систему за такими типологізованими напрямками: світоглядним (загальносоціальним); нормативно-правовим; правозастосовним (с. 19–20 дисертації).

До наукових здобутків дисертантки слід віднести систематизацію наукових джерел гносеології практики Європейського суду з прав людини з виокремленням робіт, у яких розкрита сутність і зміст прав людини в їх розумінні західною (європейською) культурою, та наукових робіт, у яких розкриті права людини через призму діяльності Європейського суду з прав людини (з поділом на окремі підгрупи) (с. 20 дисертації).

Наведені наукові положення не є вичерпними, адже дисертація містить й інші цікаві та аргументовані висновки, пропозиції і рекомендації, які

здебільшого є обґрунтованими, мають системний, комплексний характер і містять наукову новизну.

Отже, можна стверджувати, що в дисертаційному дослідженні Є. С. Калюжної наявні елементи наукової новизни, що є характерним для рівня роботи на здобуття ступеня «доктор філософії».

Зміст та оформлення дисертації. Дисертація виконана українською мовою, стиль викладу матеріалу – науковий.

Аналіз структури дисертаційного дослідження свідчить, що рецензована наукова праця логічно пов'язана з визначеними авторкою метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної теми.

Анотація відповідає змісту дисертації та належною мірою відображає її основні положення.

У загальних висновках, що завершують основний текст дисертації, дисертантка підсумовує проведену роботу та формулює ключові результати проведеного дослідження у вигляді висновків і пропозицій (с. 169–173 дисертації).

Додатки до роботи містять: аналітичну довідку за результатами проведеного опитування; акти впровадження результатів дисертації.

Наукове та практичне значення отриманих результатів. Наукова та практична цінність дисертації визначається тим, що сформульовані у результаті дослідження основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах: а) науково-дослідній роботі – на що вказує наявний у додатках акт упровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 30 січня 2024 р.); б) освітній процес – на що вказує наявний у додатках акт упровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 7 лютого 2024 р.; в) правозастосовна діяльність – на що вказує наявна у додатках довідка про впровадження Південно-Української Міжнародної колегії адвокатів від 25 січня 2024 р.;

г) правотворча діяльність – на що вказують наявні у тексті роботи пропозиції з удосконалення національного права.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Наукові положення та висновки, сформульовані за результатами проведеного дослідження, опубліковані у 10 наукових працях, з яких: 3 – статті у наукових фахових виданнях України, 2 – статті в іноземних фахових виданнях (1 – у виданні, включеному до наукометричної бази Scopus), 5 – матеріали наукових заходів.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Є. С. Калюжної містить результати власних досліджень. Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності офіційним опонентом не виявлено. Зокрема, використання ідей, результатів і текстів інших науковців оформлено по тексту роботи через відповідні посилання.

Зауваження та/або дискусійні питання щодо положень дисертації. Позитивно оцінюючи представлену наукову працю, необхідно акцентувати увагу на деяких положеннях, які, на погляд офіційного опонента, мають дещо дискусійний характер та щодо яких можна висловити певні зауваження:

1. Опис емпіричної бази та додаток Б до дисертаційного дослідження вказують на результати проведеного соціологічного опитування 200 респондентів. Однак системне вивчення рукопису свідчить про те, що в роботі не здійснено опису методології проведеного дослідження, щоб додатково дало змогу підсилити аргументацію висловлених авторкою тверджень, поглядів, а також сформованих у роботі положень.

2. На жаль, вже понад два роки в Україні триває воєнний стан, введений і неодноразово продовжений через повномасштабне вторгнення росії на територію України. Звісно, що така ситуація не може не впливати на стан забезпечення прав і свобод людини в Україні, у зв'язку з чим цей аспект мав би бути розкритим у роботі. Вважаємо, що дисертантці необхідно було присвятити цьому питанню окремий розділ чи підрозділ роботи, що

додатково забезпечило б актуальність та важливість здійсненого наукового пошуку.

3. У тексті дисертації дисертанткою неодноразово згадуються такі інститути, як «інститут усталеної прецедентної практики Європейського суду з прав людини» (с. 20, 72, 120, 125, 163, 172) та «інститут пілотного рішення» (с. 2, 20, 114, 122, 131, 165, 172), проте не здійснено детального розмежування цих інститутів.

4. Безумовно, у світлі євроінтеграційних процесів та європейського вектора розвитку України практика Європейського суду з прав людини є показником стану забезпечення прав людини. Однак необхідно було додатково аргументувати обрання саме цього Суду як показника стану дотримання прав людини в Україні, а не, наприклад, різноманітних національних статистичних даних у сфері кримінального провадження, адміністративних правопорушень тощо.

5. По тексту дисертації авторкою неодноразово вживається словосполучення «людські права», що, на погляд офіційного опонента, не зовсім є коректним, адже як на доктринальному, так і на законодавчому рівні (зокрема, у Конституції України) вживається термін «права людини».

Висловлені зауваження є особистим міркуванням офіційного опонента, тому жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Є. С. Калужної, оскільки вони здебільшого мають дискусійний характер, а здійснений науковий пошук заслуговує на підтримку.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Калужної Євгенії Сергіївни «Забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейського суду з прав людини» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що полягає у висвітленні забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейському суду з прав людини та

виокремленні напрямів удосконалення імплементації практики Європейського суду з прав людини в національну систему права як чинника підвищення ефективності діяльності органів публічної влади.

Робота відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Калюжна Євгенія Сергіївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

начальник відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій АБЛАМСЬКИЙ